Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
MICHALA BOBEKA
od 23. travnja 2020.[1]

Predmet C-521/18

Pegaso Srl Servizi Fiduciari,
Sistemi di Sicurezza Srl,
YW
protiv
Poste Tutela SpA,
uz sudjelovanje:
Poste Italiane SpA,
Services Group

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Tribunale Amministrativo Regionale per il Lazio (Okružni upravni sud za Lacij, Italija))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Javna nabava – Direktiva 2014/25/EU – Poštanske usluge – Djelatnosti povezane s poštanskim uslugama – Portirske usluge, usluge recepcije i nadzora ulaza – Povlačenje obavijesti o nadmetanju u tijeku postupka – Interes tužiteljâ za postupanje unatoč tom povlačenju – Nedonesena odluka o troškovima”

I. Uvod

1. Društvo Poste Tutela SpA (u daljnjem tekstu: društvo Poste Tutela), tada društvo kći u potpunom vlasništvu društva Poste Italiane SpA (u daljnjem tekstu: društvo Poste Italiane), objavilo je 2017. obavijest o nadmetanju. Cilj te obavijesti o nadmetanju bio je donošenje okvirnih sporazuma o portirskim uslugama, uslugama recepcije i kontrole pristupa za prostorije društva Poste Italiane i drugih društava u njegovoj grupi.

2. Društva Pegaso Srl Servizi Fiduciari, Sistemi di Sicurezza i osoba YW zahtijevali su od suda koji je uputio zahtjev poništenje te obavijesti o nadmetanju. U okviru tog postupka, sud koji je uputio zahtjev želi znati jesu li djelatnosti pokrivene tom obavijesti o nadmetanju obuhvaćene područjem primjene Direktive 2014/25/EU[2] (u daljnjem tekstu: Direktiva o komunalnim uslugama) ili područjem primjene Direktive 2014/24/EU[3] (u daljnjem tekstu: Direktiva o javnom sektoru).

1 Izvorni jezik: engleski

2 Direktiva 2014/25/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. veljače 2014. o nabavi subjekata koji djeluju u sektoru vodnog gospodarstva, energetskom i prometnom sektoru te sektoru poštanskih usluga i stavljanju izvan snage Direktive 2004/17/EZ (SL 2014., L 94, str. 243.).

3 Direktiva 2014/24/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. veljače 2014. o javnoj nabavi i o stavljanju izvan snage Direktive 2004/18/EZ (SL 2014., L 94, str. 65. i ispravci SL 2015., L 275, str. 68. i SL 2016., L 311, str. 26.).

3. Međutim, nakon odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku, sporna obavijest o nadmetanju povučena je. Tom činjenicom se otvara prethodno pitanje ostaje li ovaj Sud valjano nadležan u predmetu. Osobito, je li činjenica da sud koji je uputio zahtjev još uvijek mora odlučiti o troškovima dovoljna da se utvrdi da se treba odgovoriti na pitanja postavljena u zahtjevu za prethodnu odluku?

II. Pravni okvir

A. Pravo Unije

1. Direktiva o javnom sektoru

4. Uvodna izjava 10. Direktive o javnom sektoru navodi:

„Pojam ‚javni naručitelji' te posebno pojam ‚javnopravna tijela' više su puta razmatrani u okviru sudske prakse Suda Europske unije. […] [T]rebalo bi pojasniti da se tijelo koje posluje pod uobičajenim tržišnim uvjetima, čija je namjera ostvarenje prihoda te koje snosi gubitke koji proizlaze iz njegove djelatnosti ne bi trebalo smatrati ‚tijelom koje se uređuje javnim pravom' jer se za potrebe u općem interesu, koje su za njega određene ili koje treba ispuniti, može smatrati da su industrijske ili trgovačke naravi. Slično tomu, uvjet vezan uz podrijetlo financiranja dotičnog tijela također je preispitan u sudskoj praksi u sklopu koje je pojašnjeno, između ostalog, da financiranje ‚većim dijelom' podrazumijeva više od polovice te da takvo financiranje može obuhvaćati plaćanja od strane korisnika koja se primjenjuju, izračunavaju i prikupljaju u skladu s propisima javnog prava."

5. U skladu s člankom 1. stavkom 1. Direktive o javnom sektoru:

„Ovom se Direktivom utvrđuju pravila o postupcima nabave koju provode javni naručitelji vezana uz javne ugovore te projektne natječaje čija procijenjena vrijednost nije manja od pragova utvrđenih u članku 4."

6. Članak 2. stavak 1. te direktive propisuje:

„(1) ‚javni naručitelj' znači država, regionalne ili lokalne vlasti, javnopravna tijela, udruženja koja je osnovala jedna ili nekoliko takvih vlasti ili jedno ili nekoliko takvih javnopravnih tijela;

[…]

(4) ‚javnopravna tijela' znači tijela koja posjeduju sve od sljedećih značajki:

(a) uspostavljena su posebno u svrhu zadovoljavanja potreba u općem interesu, a nisu industrijske ili trgovačke naravi;

(b) imaju pravnu osobnost;

(c) većim dijelom financira ih država, regionalna ili lokalna tijela ili druga javnopravna tijela ili su podložna upravljačkom nadzoru od strane tih tijela ili imaju upravni, upraviteljski ili nadzorni odbor, a više od polovice članova tih odbora imenovala je država, regionalna ili lokalna tijela ili druga javnopravna tijela;

[…]"

7. U skladu s člankom 7. Direktive o javnom sektoru:

„Ova se Direktiva ne primjenjuje na ugovore o javnoj nabavi i projektne natječaje koje, na osnovi Direktive 2014/25/EU, dodjeljuju ili provode javni naručitelji koji obavljaju jednu ili više djelatnosti navedenih u člancima od 8. do 14. te direktive i koji se dodjeljuju za obavljanje tih djelatnosti […]"

2. Direktiva o komunalnim uslugama

8. Uvodna izjava 16. Direktive o komunalnim uslugama glasi kako slijedi:

„[…] ugovori bi se mogli dodijeliti u svrhu ispunjavanja uvjeta nekoliko djelatnosti, moguće podložno različitim pravnim režimima. Trebalo bi pojasniti da bi onaj pravni režim koji se primjenjuje na jedinstveni ugovor koji obuhvaća nekoliko djelatnosti trebao biti podložan pravilima koja se primjenjuju na djelatnost kojoj je ugovor prvenstveno namijenjen. Određivanje djelatnosti kojoj je ugovor prvenstveno namijenjen može se temeljiti na analizi zahtjeva kojima određeni ugovor mora udovoljiti, a koju izvršava naručitelj u svrhu procjene vrijednosti ugovora i izrade dokumentacije o nabavi. […]"

9. Uvodna izjava 19. glasi:

„Kako bi se osiguralo stvarno otvaranje tržišta i pravedna ravnoteža u primjeni pravila o nabavi u sektoru vodnoga gospodarstva, energetskom i prometnom sektoru te sektoru poštanskih usluga, potrebno je identificirati obuhvaćene subjekte na osnovi koja nije njihov pravni status. Stoga bi trebalo osigurati da se ne dovodi u pitanje jednako postupanje prema naručiteljima koji djeluju u javnom sektoru i onima koji djeluju u privatnom sektoru. Također je potrebno, uz pridržavanje odredaba članka 345. UFEU-a, osigurati da se ne dovode u pitanje pravila kojima se uređuje sustav vlasništva u državama članicama."

10. Članak 1. stavak 1. Direktive o komunalnim uslugama određuje:

„Ovom se Direktivom utvrđuju pravila o postupcima nabave koju provode naručitelji vezana uz ugovore te projektne natječaje čija procijenjena vrijednost nije manja od pragova utvrđenih u članku 15."

11. Članak 4. stavak 1. definira „naručitelje" kao „subjekte, koji:

(a) su javni naručitelji ili javna poduzeća i koji obavljaju jednu od djelatnosti navedenih u člancima od 8. do 14.;

(b) ako nisu javni naručitelji ili javna poduzeća, kao jednu od svojih djelatnosti imaju bilo koju od djelatnosti navedenih u člancima od 8. do 14. ili bilo koju kombinaciju tih djelatnosti i djeluju na temelju posebnih ili isključivih prava koja im je dodijelilo nadležno tijelo države članice".

12. U skladu s člankom 4. stavkom 2. Direktive o komunalnim uslugama:

„‚Javno poduzeće' znači svako poduzeće u kojem javni naručitelji mogu imati, izravno ili neizravno, prevladavajući utjecaj na temelju svojeg vlasništva u njemu, svojeg financijskog sudjelovanja u njemu ili na temelju pravila kojima je ono uređeno.

Prevladavajući utjecaj u smislu članka 2. točke 5. od strane javnih naručitelja podrazumijeva se u bilo kojem od sljedećih slučajeva u kojima ti javni naručitelji, izravno ili neizravno:

(a) drže većinu upisanog kapitala poduzeća;

(b) kontroliraju većinu glasova koji se odnose na dionice koje je poduzeće izdalo

(c) mogu imenovati više od polovice upravnog, rukovodnog ili nadzornog tijela poduzeća."

13. Na temelju članka 5. stavka 4.:

„U slučaju ugovora čiji je predmet nabava obuhvaćena ovom Direktivom te nabava koja nije obuhvaćena ovom Direktivom, naručitelji mogu odlučiti dodijeliti zasebne ugovore za zasebne dijelove ili dodijeliti jedinstveni ugovor. Ako naručitelji odluče dodijeliti zasebne ugovore za zasebne dijelove, odluka o tome koji se pravni režim odnosi na svaki od zasebnih ugovora donosi se na temelju značajki određenog zasebnog dijela.

Ako naručitelji odluče dodijeliti jedinstveni ugovor, ova se Direktiva primjenjuje, osim ako je drugačije propisano člankom 25. na mješoviti ugovor koji je u tu svrhu sklopljen, neovisno o vrijednosti dijelova koji bi inače spadali pod različite pravne režime i neovisno o tome kojem pravnom režimu bi ti dijelovi inače podlijegali.

[…]"

14. Člankom 13. stavkom 1. Direktive o komunalnim uslugama predviđa se da:

„Ova Direktiva primjenjuje se na djelatnosti vezane uz pružanje:

(a) poštanskih usluga:

(b) drugih usluga osim poštanskih usluga, pod uvjetom da takve usluge pruža subjekt koji također pruža poštanske usluge u smislu stavka 2. točke (b) ovog članka te pod uvjetom da uvjeti određeni u članku 34. stavku 1. nisu ispunjeni po pitanju usluga koje su obuhvaćene stavkom 2. točkom (b) ovog članka."

15. Člankom 13. stavkom 2. točkom (b) definirane su „poštanske usluge" kao „usluge koje se sastoje od pražnjenja, razvrstavanja, usmjeravanja i isporuke poštanskih pošiljaka. To uključuje obje usluge koje su obuhvaćene, kao i usluge koje nisu obuhvaćene univerzalnom uslugom uspostavljenom sukladno Direktivi 97/67/EZ." U skladu s točkom (c), „druge usluge osim poštanskih usluga" definirane su kao usluge upravljanja poštanskom službom (usluge i prije i poslije otpreme, uključujući usluge upravljanja urudžbenim uredom) i određene usluge koje se odnose na poštanske pošiljke poput neadresirane izravne pošte.

16. Na temelju članka 19. stavka 1. Direktive o komunalnim uslugama:

„Ova se Direktiva ne primjenjuje na ugovore koje naručitelji dodjeljuju u svrhe koje ne uključuju obavljanje njihovih djelatnosti koje su opisane u člancima od 8. do 14. […]"

III. Činjenično stanje, postupak i prethodna pitanja

17. Društvo Poste Italiane je dioničko društvo. Iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku proizlazi da 29,26 % udjela u njegovu temeljnom kapitalu ima Ministero dell'Economia e delle Finanze (Ministarstvo gospodarstva i financija, Italija), 35 % društvo Cassa Depositi e Prestiti, a ostatak udjela privatni ulagači. Društvo Poste Italiane koncesionar je za univerzalnu poštansku uslugu. Također posluje u financijskom te sektorima osiguranja i mobilne telefonije.

18. U vrijeme objave sporne obavijesti o nadmetanju, društvo Poste Tutela bilo je društvo kći u potpunom vlasništvu društva Poste Italiane. Spojilo se s društvom Poste Italiane s učinkom od 1. ožujka 2018.

19. U srpnju 2017., društvo Poste Tutela objavilo je obavijest o nadmetanju za donošenje okvirnih sporazuma u vezi s portirskim uslugama, uslugama recepcije i nadzora ulaza u prostorije društva Poste Italiane i drugih društava u njegovoj grupi, za razdoblje od 24 mjeseca (uz dodatnih 12 mjeseci, u slučaju produljenja ugovora), u ukupnom procijenjenom iznosu od 25 253 242 eura.

20. Ta obavijest o nadmetanju navodi Direktivu o komunalnim uslugama kao svoju pravnu osnovu. Objavljena je u Gazzetti Ufficiale della Repubblica Italiana (*Službeni list Talijanske Republike*, u daljnjem tekstu: GURI)[4] i u *Službenom listu Europske unije*[5].

21. Dana 28. rujna 2017., društva Pegaso Srl Servizi Fiduciari, Sistemi di Sicurezza i osoba YW (u daljnjem tekstu: tužitelji) pokrenuli su postupak pobijanja obavijesti o nadmetanju pred sudom koji je uputio zahtjev. Naveli su niz povreda talijanskog Zakonika o javnoj nabavi.

22. Dana 20. listopada 2017., sud koji je uputio zahtjev odlučio je prekinuti postupak javne nabave o kojemu je riječ donošenjem privremenog rješenja uz obrazloženje da su navodi tužiteljâ *prima facie* utemeljeni.

23. Društva Poste Tutela i Poste Italiane (u daljnjem tekstu: tuženici) istaknula su prethodni prigovor koji se odnosi na nadležnost suda koji je uputio zahtjev. Navode da upravni sudovi nisu nadležni u predmetima u kojima postupke javne nabave pokrene javno poduzeće za pružanje usluga koje ne ulaze u područje posebnih sektora, kao što je poštanski sektor.

24. Sud koji je uputio zahtjev smatra da to pitanje nadležnosti zahtijeva da se utvrdi je li društvo Poste Tutela (i sada društvo Poste Italiane) moralo pokrenuti postupak javne nabave kako bi odlučilo o dodjeli usluga o kojima je riječ. U skladu s mišljenjem suda koji je uputio zahtjev, društvo Poste Tutela odnosno društvo Poste Italiane ispunjavaju uvjete da ih se smatra „javnopravnim tijelom" u smislu Direktive 2014/23/EU[6] (u daljnjem tekstu: Direktiva o koncesijama), Direktive o javnom sektoru i Direktive o komunalnim uslugama.

25. U tim je okolnostima Tribunale Amministrativo Regionale per il Lazio (Okružni upravni sud za Lacij, Italija) odlučio prekinuti postupak i uputiti sljedeća prethodna pitanja:

„(1) Treba li društvo Poste Italiane SpA., na temelju prethodno navedenih obilježja, kvalificirati kao , javnopravno tijelo' u smislu članka 3. stavka 1. točke (d) Zakonodavne uredbe br. 50 iz 2016. i referentnih direktiva Zajednice (2014/23/EU, 2014/24/EU i 2014/25/EU)?

(2) Je li navedenom kvalifikacijom obuhvaćeno i društvo Poste Tutela SpA, društvo kći u stopostotnom vlasništvu koje je već u postupku spajanja s prvonavedenim društvom, uzimajući u obzir uvodnu izjavu 46. Direktive 2014/23/EU o pravnim osobama pod kontrolom (vidjeti, u tom smislu, i presudu Suda Europske unije, četvrto vijeće, od 5. listopada 2017., br. 567: obveza nadmetanja za pravne osobe pod kontrolom javne uprave; presudu Consiglio di Stato (Državno vijeće, Italija), šesto vijeće, 24. studenoga 2011., br. 6211)?

4 N° 87 del 31 luglio 2017, 5a serie speciale contratti pubblici (br. 87 od 31. srpnja 2017., 5. posebno izdanje – ugovori o javnoj nabavi)

5 SL, S 144 od 29. srpnja 2017. (obavijest o nadmetanju br. 297868)

6 Direktiva 2014/23/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. veljače 2014. o dodjeli ugovorâ o koncesiji (SL 2014., L 94, str. 1. i ispravci SL 2015., L 114, str. 24.; SL 2018., L 82, str. 17. i SL 2018., L 181, str. 88.).

(3) Jesu li navedena društva kao naručitelji obvezna provoditi ugovorne postupke nadmetanja samo za dodjelu ugovora koji su povezani s djelatnostima koje se obavljaju u posebnim sektorima na temelju Direktive 2014/25/EU – pri čemu u odnosu na te naručitelje treba smatrati da je njihova priroda javnopravnih tijela obuhvaćena dijelom II. Zakonika o javnoj nabavi – a, s druge strane, imaju potpunu ugovornu autonomiju i na njih se primjenjuju isključivo privatna pravila za ugovorne djelatnosti koje nisu vezane za te sektore, uzimajući u obzir načela u uvodnoj izjavi 21. i članku 16. Direktive 2014/23/EU?

(4) Ako navedena društva imaju obilježja javnopravnih tijela, ostaju li ona u području primjene opće Direktive 2014/24/EU (a time i pravila ugovornih postupaka nadmetanja) i kad je riječ o ugovorima za koje se smatra da ne ulaze u područje posebnih sektora, čak i kad obavljaju djelatnosti poduzetničkog karaktera koje se odvijaju u režimu tržišnog natjecanja, koje su se razvile od njihova osnutka?

(5) Može li se, ako postoje uredi u kojima se bez razlikovanja obavljaju djelatnosti koje su povezane s pružanjem univerzalne usluge i djelatnosti koje s njom nisu povezane, načelo povezanosti, u odnosu na uslugu od posebnog javnog interesa, izuzeti od primjene za ugovore koji se odnose na redovno i izvanredno održavanje, čišćenje, opremanje te na portirske usluge i usluge nadzora tih ureda?

(6) Naposljetku, ako se prihvate navodi društva Poste Italiane SpA, treba li to da je organiziran postupak nadmetanja, a za to nije bilo zakonske obveze, za koji ne vrijede sva jamstva transparentnosti i jednakog postupanja koje propisuje Zakonik o javnoj nabavi, i koji je pravilno objavljen u GURI-ju i u *Službenom listu Europske unije*, bez dodatnih upozorenja u vezi s tim, smatrati nespojivim s utvrđenim načelom legitimnih očekivanja sudionika postupka nadmetanja?"

26. Dana 11. listopada 2018. društvo Poste Italiane dopisom je obavijestilo i sud koji je uputio zahtjev i Sud da je povuklo spornu obavijest o nadmetanju. Društvo Poste Italiane izričito je od suda koji je uputio zahtjev zatražilo da zato tužbu tužiteljâ proglasi nedopuštenom. Sud koji je uputio zahtjev odbio je 20. listopada 2018. taj zahtjev.

27. Dana 16. listopada 2018., nakon što je tuženik obavijestio Sud da je obavijest o nadmetanju poništena, Sud je upitao sud koji je uputio zahtjev želi li povući svoj zahtjev za prethodnu odluku. Sud koji je uputio zahtjev izjavio je 26. listopada 2018. da želi ostati pri svojem zahtjevu za prethodnu odluku.

28. Sud je 9. siječnja 2019., u odgovoru na svoj zahtjev da sud koji je uputio zahtjev potkrijepi razloge zbog kojih smatra da je spor o kojemu je riječ još uvijek u tijeku pred njim, zaprimio dodatno pojašnjenje od suda koji je uputio zahtjev. Potonji je obrazložio zašto je, u skladu sa svojim stajalištem, spor još uvijek u tijeku pred njim i zbog čega Sud treba odgovoriti na postavljena pitanja.

29. Sud koji je uputio zahtjev je 3. travnja 2019. nadalje obavijestio Sud da je podnesen zahtjev za poništenje druge obavijesti o nadmetanju koju je u vezi s istim uslugama objavilo društvo Poste Italiane. U skladu s navodima suda koji je uputio zahtjev, obavijest o nadmetanju je istovjetna onoj o kojoj je riječ u ovom predmetu. Sud koji je uputio zahtjev prekinuo je postupak u ovom novom predmetu do donošenja odluke Suda u ovom predmetu.

30. Pisana su očitovanja podnijela društva Pegaso Srl Servizi Fiduciari, Sistemi di Sicurezza Srl, Poste Italiane, talijanska vlada i Europska Komisija. Svi su oni prisustvovali na raspravi održanoj 22. siječnja 2020.

IV. Ocjena

31. Ovo je mišljenje strukturirano na sljedeći način. Najprije ću objasniti zašto, s obzirom na razvoj događaja koji su uslijedili nakon podnošenja ovog zahtjeva za prethodnu odluku, nije potrebno odgovoriti na pitanja suda koji je uputio zahtjev (A). Ako Sud ne bi dijelio moje stajalište, ukratko ću prikazati kako bi trebalo odgovoriti na ključna pitanja o meritumu. Iznijet ću mišljenje da se na djelatnosti poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku (portirske usluge, usluge recepcije i nadzora ulaza u prostorije društva Poste Italiane) primjenjuju pravila Unije o javnoj nabavi, odnosno ona utvrđena u Direktivi o komunalnim uslugama u odnosu na posebne sektore (B).

A. Postojanje spora u tijeku u glavnom postupku?

32. U skladu s ustaljenom sudskom praksom, pitanja u vezi s tumačenjem prava Unije upućuje nacionalni sud u činjeničnom i pravnom okviru koji je taj sud dužan definirati i čiju točnost Sud ne utvrđuje. Takva pitanja uživaju pretpostavku relevantnosti [7].

33. Međutim, također je u skladu s ustaljenom sudskom praksom da iz teksta i strukture članka 267. UFEU-a jasno proizlazi da prethodni postupak podrazumijeva da se pred nacionalnim sudom *uistinu vodi* spor, u okviru kojeg je od njega zatraženo donošenje odluke u kojoj se može uzeti u obzir presuda Suda donesena u prethodnom postupku. Stoga Sud može po službenoj dužnosti provjeriti postojanje glavnog postupka [8]. Ako je predmet spora nestao dok se postupak pred Sudom još uvijek vodi, zbog čega su postavljena pitanja postala hipotetska ili nepovezana sa stvarnim sporom, Sud će odlučiti da se obustavlja postupak povodom zahtjeva za prethodnu odluku [9].

34. U ovom se slučaju pojavljuje pitanje o tome vodi li se još uvijek spor pred nacionalnim sudom. Neslaganje je dvojako: kao prvo, je li društvo Poste Italiane povuklo spornu obavijest o nadmetanju? Kao drugo, unatoč povlačenju, postoji li bilo koja druga osnova po kojoj bi tužitelji i dalje imali pravni interes pred sudom koji je uputio zahtjev?

1. Povlačenje obavijesti o nadmetanju

35. U odgovoru na pitanje koje je postavio Sud o tome vodi li se pred sudom koji je uputio zahtjev još uvijek spor, taj sud je naveo da je društvo Poste Italiane objavilo obavijest u tom smislu u GURI-ju i kraće obavijesti u dnevnim novinama. U obavijesti u GURI-ju navedeno je da je društvo Poste Italiane odlučilo poništiti/opozvati obavijest o nadmetanju zbog kompleksnog restrukturiranja društva Poste Italiane nakon spajanja potonjeg i društva Poste Tutela. Međutim, sud koji je uputio zahtjev nastavlja i ukazuje na to da je društvo Poste Italiane u drugim, kraćim obavijestima objavljenima u dnevnim novinama samo izjavilo da je postupak javne nabave prekinut. Sud koji je uputio zahtjev se i dalje pita je li društvo Poste Italiane, postupajući na taj način, nastojalo ispraviti povrede na koje su ukazali tužitelji ili postupiti drugačije (izravnom dodjelom) kako bi zadovoljilo potrebe koje su bile predmet obavijesti o nadmetanju.

7 Vidjeti, na primjer, presude od 29. svibnja 2018., Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen i drugi (C-426/16, EU:C:2018:335, t. 31.); od 4. prosinca 2018., The Minister for Justice and Equality and Commissioner of the Garda Síochána (C-378/17, EU:C:2018:979, t. 27.); i od 1. listopada 2019., Blaise i drugi (C-616/17, EU:C:2019:800, t. 35.).

8 Vidjeti, na primjer, presude od 13. rujna 2016., Rendón Marín (C-165/14, EU:C:2016:675, t. 24.); od 5. lipnja 2018., Kolev i drugi (C-612/15, EU:C:2018:392, t. 46.); i od 19. lipnja 2018., Gnandi (C-181/16, EU:C:2018:465, t. 31.).

9 Vidjeti, na primjer, rješenja od 10. siječnja 2019., *Mahmood i drugi* (C-169/18, EU:C:2019:5); od 2. svibnja 2019., Faggiano (C-524/16, neobjavljeno, EU:C:2019:399); i od 1. listopada 2019., YX (Prosljeđivanje presude državi članici državljanstva osuđene osobe) (C-495/18, EU:C:2019:808).

36. Društvo Poste Italiane i talijanska vlada tvrde da je obavijest o nadmetanju formalno povučena. Konkretno, društvo Poste Italiane navodi da je poništenje pravilno objavljeno u svim potrebnim forumima (GURI, dvije nacionalne i dvije lokalne novine i *Službeni list*). Nakon tog poništenja, pokrenut je novi postupak javne nabave kako bi se učinkovitije ispunile nove potrebe društva Poste Italiane nakon restrukturiranja grupe, osobito revalorizacija potreba u području sigurnosti i nadzora.

37. Tužitelji ne osporavaju činjenicu da je obavijest o nadmetanju povučena. Ipak ostaju pri tome da je zahtjev za prethodnu odluku i dalje dopušten, ali iz drugih razloga, razmatranih u sljedećem odjeljku [10].

38. Moram priznati da sam pomalo zbunjen u ovoj fazi. Osim suda koji je uputio zahtjev, čini se da su svi ostali suglasni oko toga da je obavijest o nadmetanju o kojoj je riječ povučena. Sam sud koji je uputio zahtjev potvrđuje da je izraz upotrijebljen u punoj obavijesti objavljenoj u GURI-ju bio „poništiti/opozvati". Sud koji je uputio zahtjev također navodi da je u drugim, kraćim verzijama obavijesti objavljenima u dnevnom tisku, navedeno da je postupak „prekinut", ali kao posljedica privremenog rješenja koje je donio sud koji je uputio zahtjev već 20. listopada 2017. [11].

39. Na temelju svih činjenica predočenih ovom Sudu, doista se čini da je obavijest o nadmetanju povučena. Izgleda da je sud koji je uputio zahtjev odgodio svoju odluku o tome je li došlo do povlačenja ili nije. U svojem odgovoru Sudu naglasio je da, neovisno o tom pitanju, još uvijek postoji pitanje nadležnosti: jesu li upravni sudovi nadležni u vezi s takvim obavijestima o nadmetanju.

40. Svjestan sam uobičajene podjele zadaća u okviru postupka prethodnog odlučivanja. Doista je samo na sudu koji je uputio zahtjev da utvrdi je li obavijest o nadmetanju o kojoj je riječ povučena, kako na temelju činjenica, tako i u pogledu njihove ocjene prema nacionalnom pravu. To što je isti ponuditelj pokrenuo novi postupak javne nabave može dodatno upućivati na takvo povlačenje.

41. Međutim, u ovom predmetu je tradicionalna podjela zadaća dovedena do svojih krajnjih granica. Unatoč visokoj razini poštovanja koju Sud uobičajeno iskazuje prema svojim partnerima koji mu upućuju pitanja u skladu s člankom 267. UFEU-a, u konačnici je na Sudu da ocijeni postoji li njegova valjana nadležnost [12].

42. Prema svoj dostupnoj dokumentaciji, obavijest o nadmetanju je povučena. Zapravo, objavljena je nova obavijest o nadmetanju za iste usluge. Sud koji je uputio zahtjev ipak još uvijek ima sumnje je li obavijest o nadmetanju „formalno" povučena.

43. Iako imam poteškoća pri razumijevanju tog navoda, manje bi mi teško bilo razumjeti da bi sud koji je uputio zahtjev još uvijek htio dobiti odgovor u slučaju u kojem se sugerira da određeni tuženik strateški pribjegava povlačenju obavijesti o nadmetanju. Mogu zamisliti situaciju u kojoj bi subjekt, koji ne želi da se određena pitanja sudskim putem riješe na obvezujući način, nastavio povlačiti obavijesti o nadmetanju ako ove budu osporavane, nastojeći na taj način sustavno lišiti nacionalni(e) sud(ove) njegove/njihove nadležnosti.

44. To bi zasigurno bilo drugačije pitanje. U takvom slučaju, čak i već u fazi ocjene dopuštenosti zahtjeva za prethodnu odluku [13], možda bi se moglo fleksibilnije pristupiti definiranju pojma spor u tijeku. Uostalom, zabrana zlouporabe je transverzalno načelo prava Unije [14].

10 Točka 49. dolje

11 Kako je navedeno u točki 22. ovog mišljenja

12 Točka 33. *supra* i u njoj navedena sudska praksa

13 Vidjeti, za kasniju fazu, članak 100. stavak 1. drugu rečenicu Poslovnika Suda.

14 Vidjeti, po analogiji, o zabrani zlouporabe u području prava PDV-a, presude od 21. veljače 2006., Halifax i drugi (C-255/02, EU:C:2006:121) i od 22. studenoga 2017., Cussens i drugi (C-251/16, EU:C:2017:881). Međutim, načelo zabrane zlouporabe sigurno nije ograničeno samo na PDV: vidjeti moje mišljenje u predmetu Cussens i drugi (C-251/16, EU:C:2017:648, t. 23. do 30.). Također vidjeti presudu od 26. veljače 2019., N Luxembourg I i drugi (C-115/16, C-118/16, C-119/16 i C-299/16, EU:C:2019:134, t. 96. do 102.).

45. Međutim, ni jedna od stranaka, kao ni sud koji je uputio zahtjev, nisu tvrdili da je društvo Poste Italiane opetovano povlačilo obavijesti o nadmetanju, s namjerom izbjegavanja sudskog nadzora ili ciljem odvraćanja određenih kandidata od sudjelovanja u postupku javne nabave [15]. Zapravo, prije će biti suprotno: društvo Poste Italiane ponudilo je prihvatljivo objašnjenje zašto je izvorna obavijest o nadmetanju povučena i izgleda da je djelovalo u skladu s tim objašnjenjem [16].

46. U tim se okolnostima doista čini da je spor u glavnom postupku izgubio svoj predmet.

2. Neprekidni pravni interes tužiteljâ na nacionalnoj razini

47. Podredno, izgleda da sud koji je uputio zahtjev, tužitelji, kao i dijelom Europska Komisija, smatraju da taj interes još uvijek postoji, neovisno o povlačenju obavijesti o nadmetanju.

48. Stajalište je suda koji je uputio zahtjev da se ne može pretpostaviti da tužitelji nemaju više pravni interes pobijati obavijest o nadmetanju, čak i ako je potonja povučena. Stoga Sud mora razmotriti njegov zahtjev za prethodnu odluku, posebice s obzirom na načelo djelotvornog sudskog nadzora.

49. Tužitelji tvrde da, unatoč povlačenju, talijansko pravo još uvijek zahtijeva da nadležni sud odluči o zakonitosti osporavanih akata u svrhu nalaganja plaćanja naknade štete i odlučivanja o tome tko treba snositi troškove. Konkretno, u talijanskom pravu, tužba za naknadu štete može se podnijeti u roku od 120 dana nakon što je presuda o poništenju postala pravomoćna. Kako bi se odlučivalo o toj tužbi, najprije se mora utvrditi je li sud koji je uputio zahtjev nadležan. To pitanje zahtijeva da se utvrdi primjenjuju li se na društvo Poste Italiane pravila o javnoj nabavi.

50. U skladu sa stajalištem Europske komisije, ako se zaključi da je obavijest o nadmetanju formalno povučena, ta potonja činjenica ni u kojem slučaju nije odlučujući element. Potrebno je odgovoriti na šesto pitanje suda koji je uputio zahtjev jer se ono odnosi na posljedice povezane s mogućom povredom legitimnih očekivanja, dakle s pitanjem koje je neovisno o održanju na snazi sporne obavijesti o nadmetanju. Usto, utvrditi odnosi li se sporna obavijest o nadmetanju na ponudu koja je obuhvaćena područjem primjene Direktive o komunalnim uslugama je presudno da bi se ustanovilo koji je sud nadležan da pred njim tužitelji pokrenu postupak za naknadu štete.

51. Nasuprot tomu, u skladu s navodima društva Poste Italiane i talijanske vlade, tužitelji više ne bi imali pravni interes. Dok društvo Poste Italiane smatra da presuda suda koji je uputio zahtjev ne bi imala povoljne učinke u odnosu na tužitelje, talijanska vlada navodi da tužitelji nisu podnijeli tužbu za naknadu štete. Stoga je mogućnost takve tužbe samo hipotetska.

52. Stoga, unatoč tomu što je obavijest o nadmetanju povučena, navedeno je da (a) bi tužitelji mogli podnijeti tužbu za naknadu štete u odnosu na spornu obavijest o nadmetanju i da (b) sud koji je uputio zahtjev još mora riješiti pitanje troškova.

15 Valja napomenuti da u drugom predmetu koji je u tijeku pred Sudom (C-419/19, Irideos, SL 2019., C 328, str. 5.) u kojem se pojavljuju pitanja vrlo slična onima u ovom predmetu, društvo Poste Italiane nije povuklo obavijest o nadmetanju o kojoj je riječ.

16 Točke. 35. i 36. *supra*

a) Mogućnost buduće tužbe za naknadu štete

53. Iz ustaljene sudske prakse proizlazi da opravdanost zahtjeva za prethodnu odluku nije u davanju savjetodavnih mišljenja o općim ili hipotetskim pitanjima, nego u stvarnoj potrebi učinkovitog rješenja spora [17]. U okolnostima sličnima onima u glavnom postupku, Sud je već utvrdio da namjera podnošenja tužbe za naknadu štete, pri čemu je potonja samo moguća i hipotetska, ne može opravdati zadržavanje zahtjeva za prethodnu odluku u slučaju u kojem je glavni postupak postao bespredmetan [18].

54. Tužitelji su na raspravi potvrdili da tužba za naknadu štete još *nije podnesena* sudu koji je uputio zahtjev niti, točnije, bilo kojem drugom nacionalnom sudu. Svakako je točno da ako tužba za naknadu štete eventualno bude podnesena, tada bi pitanje je li obavijest o nadmetanju bila obvezujuća i koji bi, u skladu s tim, nacionalni sud bio nadležan odlučivati o tom pitanju, bilo važno. Međutim, to bi važno bilo upravo za tu kasniju moguću tužbu po kojoj se trenutno ne vodi postupak. Stoga su, u okviru ovog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, pitanja u vezi s mogućom budućom tužbom za naknadu štete u cijelosti hipotetska.

55. Činjenica, koju je istaknula Europska komisija, da su tužitelji mogli imati legitimna očekivanja u vezi s nastavkom postupka javne nabave, i da u svakom slučaju postoji potreba da se odgovori na šesto pitanje, ne mijenja prethodni zaključak.

56. Kao prvo, *prima facie*, bio bih poprilično iznenađen da doznam da načelo EU-a o legitimnim očekivanjima stvarno sprječava javnog naručitelja da ikada povuče obavijest o nadmetanju. Bi li to značilo da, ako je obavijest objavljena, ugovor o javnoj nabavi mora biti proveden do kraja, bez obzira na (promijenjene) okolnosti?

57. Kao drugo, ako nije tako, tada šesto pitanje zapravo postaje pitanje koje će se razmatrati u zahtjevu za naknadu štete koji može uslijediti, kao povreda bilo kojeg drugog prava kandidata u postupku javne nabave [19]. Međutim, opet, ta pitanja nisu predmet postupka koji je trenutno u tijeku pred sudom koji je uputio zahtjev.

b) Odluka o troškovima

58. Konačno, tu je i pitanje troškova nacionalnog postupka. Čak i da je obavijest o nadmetanju povučena, sud koji je uputio zahtjev bi još uvijek bio dužan odlučiti o troškovima postupka. Stoga se može zaključiti da je pred nacionalnim sudom još uvijek u tijeku spor, barem u odnosu na troškove.

59. Ne mislim da se tu logiku može prihvatiti.

60. Prvo, moje shvaćanje općih tvrdnji o tome što je *spor u tijeku* [20] je uvijek bilo ono u skladu s kojim je ono što je potrebno razumna korelacija (iako zaista možda ne i savršeno podudaranje) između *opsega pitanjâ* koja je postavio sud koji je uputio zahtjev i pravnog spora pred njim. Dakle, predmet postavljenih pitanja mora biti od nekakvog značaja za razrješenje spora u tijeku pred nacionalnim sudom. Izvan tog su opsega (i stoga hipotetska) pitanja koja, bez obzira kako Sud na njih odgovori, nemaju utjecaja na spor pred sudom koji je uputio zahtjev.

17 Vidjeti, na primjer, presude od 10. studenoga 2016., Private Equity Insurance Group (C-156/15, EU:C:2016:851, t. 56.); i od 26. listopada 2017., Balgarska energiyna borsa (C-347/16, EU:C:2017:816, t. 31.).

18 Rješenje od 10. lipnja 2011., Mohammad Imran (C-155/11 PPU, EU:C:2011:387, t. 18. do 22.)

19 Vidjeti, u tom smislu, presudu od 26. srpnja 2017., Persidera (C-112/16, EU:C:2017:597, t. 25.).

20 Točka 33. *supra* i u njoj navedena sudska praksa.

61. U ovom kontekstu, ne vidim kako bi rješavanje šest prilično detaljnih pitanja, koja su sva postavljena u pogledu nadzora postupka javne nabave koji je u tijeku i pripadajuće obavijesti o nadmetanju, imalo ikakvog utjecaja na rješavanje pitanja troškova pred nacionalnim sudom nakon što je ta obavijest povučena. To je jednostavno stvar nacionalnog prava, pri čemu odgovori koje se traži od ovoga Suda ne utječu na neriješeno pitanje troškova.

62. Drugo, općenito, osim ako su troškovi u određenom predmetu na poseban način povezani s pitanjem tumačenja prava Unije, što, u takvom slučaju, treba biti na primjeren način objašnjeno u odluci kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku, činjenica da, nakon što je otpao predmet spora, još uvijek postoji potreba da se odluči o troškovima, nije dovoljna da bi se zadržala nadležnost Suda [21].

63. U načelu, nadležnost Suda prestaje ako pred sudom koji je uputio zahtjev više nije u tijeku nikakav spor, primjerice, jer je tužitelj postigao ono što je tijekom postupka htio postići, ili jer je autor sporne mjere istu povukao, ili jer su se promijenile primjenjive nacionalne odredbe [22]. U tim okolnostima, smatra se da je spor riješen. Činjenica da nacionalni sud još treba odlučiti o troškovima je irelevantna [23]. Ako nije na Sudu da riješi spor primjenom odredaba prava Unije na predmetne činjenice, *a fortiori* je još manje na Sudu da odluči o troškovima spora koji više ne postoji. Stoga je samo na sudu koji je uputio zahtjev da odluči o troškovima, na temelju nacionalnog prava [24].

64. Naravno, uz upozorenje: *osim ako* je pitanje troškova pred nacionalnim sudom samo po sebi povezano s pitanjem tumačenja prava Unije, koje se traži od ovoga Suda. To će posebno biti tako u dvama slučajevima.

65. Kao prvo, Sud je sigurno nadležan kad su predmet spora u glavnom postupku upravo troškovi. U takvom činjeničnom kontekstu, u zadaće Suda na temelju članka 267. UFEU-a spada tumačenje bilo koje odredbe prava Unije koja se posebno odnosi na troškove sudskog postupka ili, općenitije, na pravo na učinkovit pristup pravosuđu [25]. Međutim, u tim slučajevima, od Suda se traži tumačenje konkretnih, usklađenih odredaba prava Unije koje se odnose na raspodjelu troškova ili njihovo ograničavanje u određenim stvarima. Dobar primjer iz potonje kategorije je odredba kojom se zahtijeva da troškovi postupaka u području okoliša ne smiju biti „preskupi" [26].

66. Kao drugo, postoje i granični slučajevi, u kojima ne postoje usklađena pravila Unije o troškovima, ali pitanje tumačenja ili valjanosti koje je postavljeno ovom Sudu očito utječe na odluku o troškovima. Na ovaj način tumačim zašto je Sud dao meritoran odgovor u predmetu Amt i drugi [27].

67. U predmetu Amt i drugi, riječ je bila o odluci javnog naručitelja da pokrene postupak javne nabave za dodjelu uslugâ javnog prijevoza u jednoj talijanskoj regiji. Nacionalno zakonodavstvo nije omogućavalo gospodarskim subjektima podnošenje pravnog sredstva protiv odluka javnog naručitelja koje se odnose na postupak javne nabave u kojem su odlučili ne sudjelovati. Sud koji je putio zahtjev je u biti želio znati imaju li takvi gospodarski subjekti aktivnu procesnu legitimaciju na temelju prava Unije.

21 Suprotna bi pretpostavka dovela do prilično apsurdnih posljedica: s obzirom na to da je nacionalni sud uvijek dužan odlučiti o nepodmirenim troškovima, čak i ako je predmet spora koji se pred njim vodi otpao iz bilo kojeg razloga, znači li to onda da se predmet pred ovim Sudom nikad ne može povući, jer će uvijek ostati pitanje troškova pred nacionalnim sudom? Sud bi, dakle, bez obzira na ishod predmeta na nacionalnoj razini, valjano ostao zauvijek nadležan?

22 Vidjeti, primjerice, rješenje od 14. listopada 2010., Reinke (C-336/08, neobjavljeno, EU:C:2010:604, t. 14.); i presudu od 27. lipnja 2013., Di Donna (C-492/11, EU:C:2013:428, t. 27.).

23 Vidjeti, na primjer, rješenje od 14. listopada 2010., Reinke (C-336/08, neobjavljeno, EU:C:2010:604, t. 15. do 16.).

24 Presuda od 6. prosinca 2001., Clean Car Autoservice (C-472/99, EU:C:2001:663, t. 27.)

25 Vidjeti također mišljenje nezavisnog odvjetnika Manuela Camposa Sánchez-Bordone u predmetu Amt Azienda Trasporti e Mobilità i drugi (C 328/17, EU:C:2018:542, t. 40. do 49.).

26 Vidjeti, za nedavne primjere, presudu od 17. listopada 2018., Klohn (C-167/17, EU:C:2018:833) ili presudu od 15. ožujka 2018., North East Pylon Pressure Campaign and Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185).

27 Presuda od 28. studenoga 2018., Amt Azienda Trasporti e Mobilità i drugi (C-328/17, EU:C:2018:958) (u daljnjem tekstu: predmet Amt i drugi).

68. U tijeku postupka javni je naručitelj donio odluku o neprovođenju postupka javne nabave nakon donošenja novog zakona. Tako je predmet spora formalno nestao. Međutim, Sud je smatrao da zahtjev za prethodnu odluku ostaje dopušten te je odgovorio na meritorno pitanje. To je bilo razumljivo s obzirom na strukturu tog predmeta i na jedino pitanje koje je postavio sud koji je uputio zahtjev: protivi li se pravu Unije nacionalno pravo koje ne omogućuje nesudionicima postupka javne nabave da osporavaju dokumentaciju o nabavi?

69. Potvrdni (ili niječni) odgovor na to pitanje bio je odlučan za rješavanje pitanja hoće li ili neće, tužitelji u glavnom postupku, koji su osporavali dokumentaciju o nabavi, iako nisu sudjelovali u postupku javne nabave, snositi troškove postupka.

70. Možemo samo usporediti taj scenarij, u kojemu je jedino pitanje suda koji je uputio zahtjev odlučujuće za pitanje još nepodmirenih troškova, s ovim predmetom. Šest prilično detaljnih pitanja koje je postavio sud koji je uputio zahtjev odnose se na primjenjivost niza pravila o javnoj nabavi na portirske usluge, usluge recepcije i nadzora ulaza u prostorije društva Poste Italiane. Njima se ne postavlja nikakvo pitanje tumačenja pravila Unije kojima se uređuju troškovi ili, općenitije, ukupni troškovi postupka preispitivanja koji su pokrenuli tužitelji. Jednako tomu, ni jednim od pitanja suda koji je uputio zahtjev ne postavlja se ikakvo pitanje koje bi moglo izravno utjecati na odluku o troškovima. Osobito se ne osporava aktivna procesna legitimacija tužiteljâ protiv obavijesti o nadmetanju o kojoj je riječ. Stoga ne vidim kako bi, *ma kakav* odgovor Sud dao na postavljenih detaljnih šest pitanja, to moglo utjecati na bilo koji način na pitanje troškova u ovom postupku, u okviru parametara dvaju scenarija prikazanih u ovom mišljenju.

71. Posljedično, u okolnostima ovog predmeta, s obzirom na to da je nestao predmet spora (obavijest o nadmetanju) i zato što trenutno nije u tijeku postupak povodom tužbe za naknadu štete, nedonesena odluka o troškovima ne može biti jedini razlog za opravdanje zadržavanja zahtjeva za prethodnu odluku.

72. Kao završnu napomenu, spremno priznajem da pitanje relevantnosti odgovora, kojeg treba dati Sud za rješavanje stvarnog spora koji je u tijeku pred nacionalnim sudom, nije baš obična dihotomija, s dvije jasno odvojene mogućnosti. Zacijelo postoje i predmeti u kojima je Sud iskazao više popustljivosti (ili, prije, više maštovitosti) pri objašnjavanju na koji je točno način njegov odgovor relevantan za konkretan spor u tijeku pred nacionalnim sudom [28].

73. Bilo kako bilo, čak i ako se prizna da je doista prije riječ o kontinuumu relevantnosti, negoli dvostranoj jasnoći, šest pitanja postavljenih u ovom zahtjevu za prethodnu odluku nalaze se na vanjskom rubu tog kontinuuma. Opet, jedino pitanje koje preostaje je na koji su način ta pitanja relevantna za *opseg spora koji je trenutno u tijeku* pred nacionalnim sudom. Neugodan odgovor glasi da ona nisu relevantna.

74. Iz toga slijedi da ne treba odgovarati ni na jedno pitanje koje je postavio sud koji je uputio zahtjev.

B. O prethodnim pitanjima

75. S obzirom na zadaću nezavisnih odvjetnika da (u potpunosti) pomažu Sudu (članak 252. UFEU-a), ukratko ću se osvrnuti na meritum pitanjâ suda koji je uputio zahtjev, za slučaj da Sud ne dijeli moje viđenje o (ne)postojanju potrebe donošenja odluke u okolnostima ovog predmeta. Međutim, to ću uraditi samo kratko i u mjeri koja bi bila potrebna da predmet spora nije otpao. Čak i ako bi Sud odlučio donijeti odluku o meritumu predmeta, ne bi bilo potrebno razmatrati sva pitanja koja je postavio sud koji je uputio zahtjev.

28 Vidjeti, za noviji primjer, presudu od 1. listopada 2019., Blaise i drugi (C-616/17, EU:C:2019:800, t. 26. do 29. i 31. do 39.).

76. Sud koji je uputio zahtjev postavio je šest pitanja. Svim tim pitanjima sud koji je uputio zahtjev u biti nastoji doznati jesu li usluge o kojima je riječ, koje su bile predmet postupka javne nabave koji je pokrenulo društvo Poste Tutela prije svojeg spajanja s društvom Poste Italiane, obuhvaćene područjem primjene pravila Unije o javnoj nabavi, konkretno, Direktivom o komunalnim uslugama i Direktivom o javnom sektoru [29].

77. Prvo, drugo i četvrto (i djelomično treće) pitanje odnose se na pravnu kvalifikaciju društva Poste Italiane (i društva Poste Tutela) kao javnopravnih tijela u smislu Direktive o javnom sektoru i Direktive o komunalnim uslugama. Treće i peto pitanje odnose se na primjenjivost Direktive o komunalnim uslugama na djelatnosti poput onih u glavnom postupku. Što se tiče šestog pitanja, njegov opseg je pomalo nejasan. Moglo bi ga se shvatiti kao generičko pitanje o tome koja legitimna očekivanja nastaju za ponuditelje pokretanjem postupka javne nabave i sprječavaju li ta očekivanja povlačenje već objavljene obavijesti [30]. Također bi ga se moglo shvatiti kao pitanje o tome je li ikakvo legitimno očekivanje nastalo za ponuditelje u slučaju u kojem tijelo, koje inače nije obvezno provoditi postupak javne nabave, čini to vlastitom voljom.

78. Za potrebe ovog predmeta, pri čemu sud koji je uputio zahtjev želi znati jesu li djelatnosti o kojima je riječ obuhvaćene pravilima Unije o javnoj nabavi, i ako jesu, kojim, u potpunosti je dovoljno odgovoriti na treće i peto pitanje, u vezi s primjenjivosti Direktive o komunalnim uslugama. Po mojem mišljenju, u kontekstu obavijesti o nadmetanju koja je bila predmet postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na djelatnosti o kojima je riječ bila bi primjenjiva Direktiva o komunalnim uslugama.

1. Odgovarajuća područja primjene Direktive o javnom sektoru i Direktive o komunalnim uslugama

79. Odgovarajuća područja primjene Direktive o javnom sektoru i Direktive o komunalnim uslugama različito su definirana. Što se tiče njihove primjenjivosti u pojedinačnom predmetu, oba bi se instrumenta trebala uzajamno isključivati [31].

80. Područje primjene Direktive o javnom sektoru prvenstveno je definirano *ratione personae*. Općenito se primjenjuje na javne naručitelje, dakle, državu, regionalne ili lokalne vlasti i javnopravna tijela [32], zbog njihova formalnog statusa i njihova svojstva određenih vrsta pravnih osoba.

81. Suprotno tomu, područje primjene Direktive o komunalnim uslugama definirano je prvenstveno *materijalno*, upućivanjem na *prirodu djelatnosti* [33]. Te se djelatnosti navode u člancima 8. do 14. te direktive. Poglavito pokrivaju toplinsku energiju, električnu energiju, vodu, usluge prijevoza, luke i zračne luke te poštanske usluge.

82. Istodobno, Direktiva o komunalnim uslugama je manje stroga po pitanju svojstva osobâ koje su njome obuhvaćene. Primjenjuje se na širok raspon „naručitelja”. Potonja kategorija uključuje javne naručitelje, javna poduzeća i poduzeća koja imaju posebna ili isključiva prava [34]. To široko osobno područje primjene je logička posljedica materijalnog područja primjene. Potonje je doista usmjereno

29 Sud koji je uputio zahtjev spominje i Direktivu 2014/23 o dodjeli ugovorâ o koncesiji. Međutim, ne vidim kako je potonja od bilo kakvog značaja za ovaj predmet. U malo vjerojatnom scenariju u kojem bi se usluge o kojima je riječ pružale putem koncesije, u članku 5. stavku 4. posljednjem podstavku Direktive o komunalnim uslugama propisano je da se, u načelu „u slučaju mješovitih ugovora koji sadržavaju elemente ugovora o nabavi robe, radovima i uslugama *te koncesija*, mješoviti […] ugovor dodjeljuje u skladu s ovom Direktivom” (moje isticanje).

30 Kao što se čini da smatra Europska komisija u vezi s pitanjem koja pitanja suda koji je uputio zahtjev ostaju relevantna unatoč povlačenju obavijesti o nadmetanju (točka 50. *supra*).

31 Članak 7. Direktive o javnom sektoru. Vidjeti također članak 5. stavak 4. i članak 6. stavak 3. Direktive o komunalnim uslugama.

32 Vidjeti članak 1. stavak 2. i članak 2. stavak 1. Direktive o javnom sektoru.

33 Vidjeti članak 1. stavak 2. i članak 4. stavak 1. Direktive o komunalnim uslugama.

34 Vidjeti članak 4. stavak 1. Direktive o komunalnim uslugama.

na reguliranje sektora vode, energije, prijevoza i poštanskih usluga. Ipak, u tim sektorima gdje su nekoć postojali državni monopoli, subjekti koji u njima trenutno djeluju poprimaju različite pravne oblike tako da je „potrebno […] identificirati obuhvaćene subjekte na osnovi koja nije njihov pravni status” [35].

83. Iz tih odredaba slijedi da je materijalno područje primjene Direktive o komunalnim uslugama definirano prilično usko. Jedna od važnijih posljedica te konceptualne razlike je da iz tog razloga, u kontekstu Direktive o komunalnim uslugama, nema prostora za primjenu pristupa poznatog pod nazivom „teorija kontaminacije”.

84. Taj je pristup Sud izvorno utvrdio 1998. u svojoj presudi Mannesmann Anlagenbau Austria i dr. [36]. U predmetu je riječ bila o pravnoj kvalifikaciji Austrijske državne tiskare (Österreichische Staatsdruckerei – u daljnjem tekstu: društvo ÖS). Prema austrijskom pravu, društvo ÖS bilo je državno poduzeće, koje je kasnije postalo trgovac u smislu Trgovačkog zakonika. Društvu ÖS prvenstveno je bila povjerena proizvodnja službenih upravnih dokumenata koji zahtijevaju mjere tajnosti ili sigurnosti. Međutim, također se bavilo i drugim djelatnostima poput objavljivanja knjiga ili novina. Sud je smatrao da je društvo ÖS javnopravno tijelo u smislu tada primjenjive Direktive o javnom sektoru. Posljedično, *sve* njegove djelatnosti bile su obuhvaćene područjem primjene te direktive. Čak se i za njegove trgovačke djelatnosti stoga smatralo da potpadaju pod Direktivu o javnom sektoru *zbog* njegova pravnog statusa javnopravnog tijela.

85. Stoga, metaforički sažeto, baš poput kralja Mide, dodir javnopravnog tijela „kontaminira” sve njegove djelatnosti i čini ih obuhvaćenima Direktivom o javnom sektoru (iako ih možda nužno ne pretvara u zlato).

86. Suprotno tomu, Sud je odbio proširiti tu logiku na Direktivu o komunalnim uslugama u predmetu Ing. Aigner [37]. U predmetu je riječ bila o poduzeću, Fernawärme Wien, koje je bilo osnovano radi opskrbe grada Beča toplinskom energijom. Istodobno, to je poduzeće bilo uključeno u opće planiranje rashladnih postrojenja za velike projekte u vezi nekretnina. U provođenju tih djelatnosti, natjecalo se s drugim poduzećima. Sud se, u svojoj presudi, vratio tomu da svi ugovori koje sklopi javni naručitelj podliježu pravilima Unije o javnoj nabavi, s obzirom na to da je i društvo Fernawärme Wien također bilo „javnopravno tijelo”. Međutim, Sud je razlikovao djelatnosti o kojima je riječ: dok su ugovori u vezi s djelatnostima nabrojenima u Direktivi o komunalnim uslugama obuhvaćeni pravilima utvrđenima u njoj, ostali su ugovori obuhvaćeni Direktivom o javnom sektoru.

87. Slijedi da pravni status javnopravnog tijela ima učinak proširenja primjene pravila Unije o javnoj nabavi na sve njegove djelatnosti prema Direktivi o javnom sektoru. Međutim, to ne proteže potencijalnu primjenjivost Direktive o javnom sektoru na djelatnosti izričito obuhvaćene Direktivom o komunalnim uslugama. Materijalno područje primjene te direktive stoga ostaje netaknuto neovisno o pravnom statusu poduzeća o kojemu je riječ. Isto tako, teorija se kontaminacije ne primjenjuje u okviru i među djelatnostima u skladu s Direktivom o komunalnim uslugama.

88. Stoga je Direktiva o komunalnim uslugama *lex specialis*, dok je Direktiva o javnom sektoru *lex generalis*. Kao *lex specialis*, Direktivu o komunalnim uslugama treba uže primjenjivati.

35 Uvodna izjava 19. Direktive o komunalnim uslugama

36 Presuda od 15. siječnja 1998. Mannesmann Anlagenbau Austria i drugi (C-44/96, EU:C:1998:4)

37 Presuda od 10. travnja 2008., Ing. Aigner (C-393/06, EU:C:2008:213, t. 28. do 30.)

2. „Poštanske usluge" u skladu s Direktivom o komunalnim uslugama

89. Koji je onda opseg pojma poštanske usluge u skladu s Direktivom o komunalnim uslugama? U skladu s člankom 13. stavkom 1., ta se direktiva primjenjuje na djelatnosti vezane uz pružanje poštanskih usluga i drugih usluga osim poštanskih usluga, pod uvjetom da takve usluge pruža subjekt koji također pruža poštanske usluge.

90. Drugim riječima, čini se da se ovom odredbom uspostavljaju dvije kategorije (i.) poštanske usluge (u užem smislu); (ii.) druge usluge nabrojane u članku 13. stavku 2. točki (c) Direktive o komunalnim uslugama, pod uvjetom da su ispunjeni uvjeti utvrđeni u članku 13. stavku 1. točki (b). Međutim, uvodni dio članka 13. stavka 1. Direktive o komunalnim uslugama jasno navodi i da to nisu samo te usluge u užem smislu, nego i (iii.) *djelatnosti vezane uz* pružanje poštanskih usluga ili drugih usluga nabrojanih u članku 13. stavku 2. točki (c).

91. Kao prvo, *poštanske usluge* zakonodavstvom su točno definirane u članku 13. stavku 2. točki (b) kao usluge koje se sastoje od pražnjenja, razvrstavanja, usmjeravanja i isporuke poštanskih pošiljaka, nakon čega slijedi definicija „poštanske pošiljke" u članku 13. stavku 2. točki (a). Definicija uključuje i usluge koje su obuhvaćene, kao i usluge koje nisu obuhvaćene univerzalnom uslugom.

92. Kao drugo, člankom 13. stavkom 2. točkom (c) definirane su te „druge usluge" osim poštanskih usluga kao „usluge upravljanja poštanskom službom (usluge i prije i poslije otpreme, uključujući usluge upravljanja urudžbenim uredom)" i „usluge koje se odnose na poštanske pošiljke koje nisu obuhvaćene [člankom 13 stavkom 2. točkom (a)], poput neadresirane izravne pošte".

93. Kao treće, što je s preostalom ili dodatnom kategorijom „djelatnosti vezanih uz pružanje" poštanskih usluga i drugih usluga osim poštanskih usluga?

94. U skladu s navodima društva Poste Italiane i talijanske vlade, s obzirom na to da nikakva „teorija kontaminacije" nije primjenjiva u kontekstu Direktive o komunalnim uslugama, područje primjene članka 13. Direktive o komunalnim uslugama valja usko tumačiti. Obuhvaćene su samo te dvije vrste djelatnosti izričito navedenih u članku 13. stavku 1. Direktive o komunalnim uslugama.

95. Slažem se s prvim stajalištem. S drugim se ne slažem.

96. Doista, navod Suda u ovom pogledu u predmetu Ing. Aigner pravno je valjan. Međutim, pravilno tumačenje članka 13. Direktive o komunalnim uslugama je da njegovo područje primjene nije tako usko kao što to tvrde društvo Poste Italiane i talijanska vlada.

97. Prema mojem mišljenju, očito postoji treća kategorija sadržana u članku 13. stavku 1. Direktive o komunalnim uslugama: *djelatnosti vezane uz* pružanje poštanskih usluga.

98. Kao prvo, tu je tekst ne samo članka 13. stavka 1., nego i članka 1. stavka 2. Direktive o komunalnim uslugama: „[n]abava u smislu ove Direktive podrazumijeva kupnju, putem ugovora o nabavi robe, radovima ili uslugama radova, robe ili usluga koje nabavlja jedan ili više naručitelja od gospodarskih subjekata koje su ti naručitelji odabrali, pod uvjetom da su radovi, roba ili usluge *namijenjene obavljanju neke od djelatnosti* navedenih u člancima od 8. do 14."[38]. Oba ova izričaja naznačuju da ono što se nastoji obuhvatiti nisu samo te poštanske usluge u užem smislu, nego i druga roba i usluge potrebne za ostvarenje te glavne usluge.

38 Moje isticanje

99. Kao drugo, isto također potvrđuje logika sektora. Razumno je pretpostaviti da bi pružanje poštanskih usluga u užem smislu (pražnjenje, razvrstavanje, usmjeravanje i isporuka poštanskih pošiljaka) obično obavljao sam naručitelj. Bilo bi prilično iznenađujuće doznati da pošta, osobito pružatelj univerzalne poštanske usluge, zapravo sama ne dostavlja nikakve poštanske pošiljke. Međutim, ako bi se uzelo, kako u biti sugerira društvo Poste Italiane, da se obveza provođenja postupaka javne nabave odnosi samo na poštanske usluge u užem smislu, tada bi članak 13. stavak 1. točka (a), kao i članak 13. stavak 1. točka (b), bili u praksi lišeni svakog sadržaja. Na što bi tada bile primjenjive te odredbe?

100. Stoga mi je prilično jasno da se članak 13. Direktive o komunalnim uslugama osobito odnosi na radove, robu i usluge čija je namjena *omogućiti* pružanje poštanskih usluga. Kao što je Sud utvrdio, „kada naručitelj koji obavlja jednu od djelatnosti spomenutu u [Direktivi o komunalnim uslugama] razmatra, u obavljanju te djelatnosti, sklapanje ugovora o nabavi robe, radovima ili uslugama ili organiziranje projektnog natječaja, taj je ugovor ili natječaj uređen odredbama ove direktive” [39].

101. Stoga se, općenito, Direktiva o komunalnim uslugama ne primjenjuje na ugovore koji su sklopljeni u području jedne od djelatnosti izričito navedene u njoj, već i na ugovore o javnoj nabavi sklopljene pri obavljanju djelatnosti definiranih u Direktivi o komunalnim uslugama. Posljedično, kada ugovor koji je naručitelj sklopio ima veze s djelatnošću koju taj naručitelj izvršava u sektorima navedenima u Direktivi o komunalnim uslugama, taj ugovor mora podlijegati postupcima predviđenima tom direktivom [40].

102. Međutim, ključno pitanje tada postaje dokud seže logika izraza „vezane uz” i „u svrhu omogućavanja”. S jedne strane, sigurno nije toliko uska kako to tvrdi društvo Poste Italiane. S druge strane, nije toliko široka da bi dovela do *de facto* primjene teorije kontaminacije i u okviru Direktive o komunalnim uslugama.

103. Po mojem mišljenju, „djelatnosti vezane uz pružanje” iz članka 13. stavka 1. Direktive o komunalnim uslugama najbolje bi bilo razumjeti na način da uključuju sve one djelatnosti koje su *nužne* ili *uobičajeno povezane s* pružanjem poštanskih usluga. Nužne u smislu da se bez njih ne može pravilno pružati poštanske usluge. Međutim, u ovom smislu „vezane uz” također uključuje djelatnosti koje nisu, strogo govoreći, nužne ali koje su normalno i uobičajeno povezane s pružanjem te vrste usluga.

104. Predložio bih uključivanje obiju kategorija, jer granica među njima ponekad može biti prilično nejasna. Naravno, u današnje vrijeme, električna energija za poslovanje poštanskih ureda; automobili ili skuteri za dostavu pošte; ili posebne uniforme kako bi javnost mogla raspoznavati poštanske službenike, sve se može klasificirati kao primjere nužne robe. Međutim, već se posljednji primjer može osporavati: je li posebna odora za poštanske službenike zaista nužna za učinkovitu dostavu poštanskih pošiljaka? Doista bi se moglo tvrditi da lijepa odora nije, strogo govoreći, nužna za učinkovitu dostavu poštanskih pošiljaka. Poštanski službenik u trapericama i majici sasvim sigurno također može obaviti posao.

105. Zbog ovoga izraz „vezane uz” ne bi trebao obuhvaćati samo, strogo govoreći, *tehnički nužne*, nego i *uobičajeno povezane s*. Stoga će, djelatnosti koje nisu uobičajeno povezane s pružanjem poštanskih usluga, kao što su ugovaranje osiguranja automobila, prodaja novina i časopisa ili otvaranje salona za masažu u predvorju poštanskog ureda, teško biti kvalificirane kao djelatnosti vezane uz normalno pružanje poštanskih usluga [41].

39 Presuda od 16. lipnja 2005., Strabag i Kostmann (C-462/03 i C-463/03, EU:C:2005:389, t. 39.).

40 Vidjeti presude od 16. lipnja 2005., Strabag i Kostmann (C-462/03 i C-463/03, EU:C:2005:389, t. 41.-42.); od 10. travnja 2008., Ing. Aigner (C-393/06, EU:C:2008:213, t. 56. do 59.); i od 19. travnja 2018., Consorzio Italian Management i Catania Multiservizi (C-152/17, EU:C:2018:264, t. 26.).

41 Iako bi to, nesumnjivo, s obzirom na potonju djelatnost, bilo zgodno.

106. Van toga, zasigurno će na nacionalnim sudovima biti da, na temelju činjenica pojedinog slučaja, odluče je li konkretna roba ili djelatnost o kojoj je riječ vezana uz pružanje poštanskih usluga ili drugih usluga osim poštanskih usluga. Logika je da se utvrdi paket usluga koji se u današnje vrijeme uobičajeno poima kao pravilno pružanje poštanskih usluga.

3. Primjena u ovom slučaju

107. Ovaj se slučaj odnosi na portirske usluge, usluge recepcije i nadzora ulaza u prostorije društva Poste Italiane i drugih društava u toj grupi. Jesu li te djelatnosti obuhvaćene područjem primjene Direktive o komunalnim uslugama?

108. U skladu s navodima tužiteljâ, čak i ako same izravno nisu poštanske usluge, usluge o kojima je riječ su nužne i/ili povezane s obavljanjem djelatnosti spomenutih u članku 13. Direktive o komunalnim uslugama, u mjeri u kojoj omogućuju obavljanje djelatnosti koje se odnose na univerzalnu uslugu. Učinkovito upravljanje prostorijama u kojima se pruža univerzalna usluga osiguravaju također i portiri i čuvari.

109. U skladu s navodima društva Poste Italiane, djelatnosti o kojima je riječ nisu obuhvaćene djelatnostima nabrojenima u Direktivi o komunalnim uslugama. Djelatnosti o kojima je riječ ne odnose se na te usluge koje opravdavaju primjenu pravila javnog prava zato što se ne sastoje od usluge koja uključuje prikupljanje i isporuku pošte. Djelatnosti o kojima je riječ nisu pomoćne poštanske usluge jer nisu nužne za obavljanje tih usluga. Portirske usluge, usluge recepcije i nadzora ulaza su komplementarne i transverzalne djelatnosti u odnosu na sve vrste usluga koje pruža društvo Poste Italiane. Prostorije na koje se odnose djelatnosti o kojima je riječ se istodobno koriste kao upravni uredi i glavni ured za financijske usluge. Po istoj logici, usluge o kojima je riječ pružaju se društvima cijele grupe, uključujući pritom one koje ne pružaju poštanske usluge (primjerice, društvo PostePay S. A., specijalizirano za usluge plaćanja, digitalne usluge i mobilnu telefoniju; ili društvo Poste Vita, koje pruža usluge osiguranja).

110. U skladu s navodima Europske komisije, Direktiva o komunalnim uslugama primjenjuje se na usluge koje su funkcionalno povezane s uslugama koje su u njoj izričito navedene. U ovom slučaju, prostorije koje čine temelj usluga o kojima je riječ iste su one u kojima se pružaju poštanske usluge. Ne samo da je irelevantno što se te prostorije koriste i za financijske operacije, nego nije potrebno ni utvrditi stupanj intenziteta postojeće funkcionalne veze između usluga o kojima je riječ i poštanskih usluga, a u svrhu odlučivanja o tome primjenjuje li se Direktiva o komunalnim uslugama.

111. U biti se slažem s tužiteljimâ i Europskom komisijom. Nesumnjivo su djelatnosti o kojima je riječ obuhvaćene područjem primjene Direktive o komunalnim uslugama u mjeri u kojoj su nužne za pravilno izvršavanje poštanskih usluga, i stoga vezane uz pružanje poštanskih usluga u skladu s člankom 13. Direktive o komunalnim uslugama.

112. Kao prvo, društvo Poste Italiane (i društvo Poste Tutela u vrijeme objave obavijesti o nadmetanju) obuhvaćeno je *osobnim* područjem primjene Direktive o komunalnim uslugama. Unatoč opsežnoj raspravi u pisanim i usmenim očitovanjima koja su stranke podnijele u vezi s pravnom prirodom društva Poste Italiane, u svrhu primjenjivosti Direktive o komunalnim uslugama, nije potrebno utvrditi je li društvo Poste Italiane „javnopravno tijelo”.

113. Dovoljno je primijetiti da društvo Poste Italiane ispunjava kriterije iz članka 4. stavka 2. Direktive o komunalnim uslugama da ga se okarakterizira kao „javno poduzeće”. Budući da je većina dionica društva Poste Italiane u vlasništvu države ili tijela povezanih s državom [42], valja predmnijevati da država ima prevladavajući utjecaj na društvo Poste Italiane. Slijedi da je društvo Poste Italiane javno poduzeće u smislu članka 4. stavka 2. Direktive o komunalnim uslugama.

114. Kao drugo, usluge o kojima je riječ obuhvaćene su *materijalnim* područjem primjene Direktive o komunalnim uslugama. Po mojem mišljenju, poslovi portira, recepcije i nadzora ulaza u prostorije društva Poste Italiane nužni su za odgovarajuće ispunjavanje poštanskih usluga. Sigurno bi se, u duhu sličnom gornjim općim točkama [43], moglo raspravljati o tome jesu li te konkretne usluge, strogo govoreći, nužne za pružanje poštanskih usluga [44]. Ali su sigurno *uobičajeno povezane s* pružanjem takvih usluga i u tom smislu zasigurno *vezane uz* njih.

115. U tom pogledu, činjenica da se usluge o kojima riječ ne pružaju samo za poštanske urede, nego i za upravne urede koji ne primaju javnost i u prostorijama u kojima se pružaju financijske ili usluge osiguranja, nije relevantna.

116. Kao prvo, čak i ako upravni uredi obično ne primaju javnost – korisnike poštanskih usluga, činjenica da se o politikama u vezi s poštanskim uslugama odlučuje i da se one provode u tim uredima znači da su one jednostavno dio poštanskih usluga. Na određeni način, ovo je nastavak argumenta društva Poste Italiane kojim se navodi da poštanske usluge zapravo čini samo fizičko rukovanje poštanskim pošiljkama. Ipak, poštanske usluge moraju nužno uključivati upravljanje i planiranje tih usluga: poštanske usluge ne događaju se spontano.

117. Kao drugo, što se tiče drugih vrsta usluga koje izvršava društvo Poste Italiane, one će se vjerojatno izvršavati u istim prostorijama kao i poštanske usluge. Kako bi se utvrdilo nepostojanje funkcionalne veze između djelatnosti o kojima je riječ i poštanskih usluga, u svakom se slučaju treba dokazati da su te djelatnosti ugovorene *isključivo* za prostorije koje ni izravno ni neizravno ne zadiru u poštanske usluge.

118. Kao treće, člankom 5. stavkom 4. Direktive o komunalnim uslugama zapravo je predviđeno da može doći do određenog pretjeranog dosega u slučajevima gdje naručitelji odluče dodijeliti jedinstveni ugovor (koji pokriva poštanske i nepoštanske usluge). Međutim, čak i u takvim slučajevima, ta se direktiva primjenjuje na *jedinstveni mješoviti ugovor* koji je u tu svrhu sklopljen.

119. Međutim, takav pretjerani doseg nije neizbježan. On je posljedica naručiteljeve odluke da postupi na ovaj način i sve te usluge svrsta u jedan ugovor. Članak 6. stavak 1. uistinu dopušta naručiteljima da dodijele zasebne ugovore radi izbjegavanja neselektivne primjene Direktive o komunalnim uslugama na sve – nesumnjivo raznolike – djelatnosti društva Poste Italiane, bez obzira na to koliko su one raznolike.

42 Vidjeti točku 17. *supra* ovog mišljenja.

43 Vidjeti točke 101.-103. *supra* ovog mišljenja.

44 Ali, takav bi se prigovor, zapravo, mogao podnijeti u odnosu na bilo koju djelatnost koja se razumno uobičajeno smatra nužnim dijelom poštanskih usluga. Naravno, poštanske usluge bi se možda mogle obavljati bez električne energije (pri čemu bi se poštanski uredi osvjetljavali svijećama), bez automobila (poštanski službenici mogu hodati) ili bez usluga čišćenja (hrpe smeća ne mogu fizički spriječiti klijente da pristupe šalteru u poštanskom uredu).

120. Sve u svemu, logika primjene Direktive o komunalnim uslugama na određeni je način suprotna onomu što izgleda tvrdi društvo Poste Italiane. Doista je moguće izbjeći primjenu Direktive o komunalnim uslugama ako naručitelj, umjesto da izabere jedan mješoviti ugovor koji se transverzalno primjenjuje na sve djelatnosti, uključujući poštanske, odluči dodijeliti zasebne ugovore za svaku zasebnu djelatnost. Ipak nije moguće izbjeći primjenu Direktive o komunalnim uslugama birajući mješoviti ugovor i potom tvrdeći da se, s obzirom na to da se Direktiva ne bi primjenjivala na neke dijelove ugovora kada bi oni bili samostalni, ona ne primjenjuje na čitav ugovor.

V. Zaključak

121. Predlažem da nema potrebe da se odgovori na pitanja koja je uputio Tribunale Amministrativo Regionale per il Lazio (Okružni upravni sud za Lacij, Italija).